

UOT 37.0

DOI: <https://doi.org/10.30546/09081.2024.2.4031>

ŞAGİRDŁƏRDƏ ESTETİK ZÖVQÜN TƏRBİYƏVİ PROBLEMLƏRİ

AĞAYEVA E.A

Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutu

aagayevaesmira@gmail.com

ORCID cod <https://orcid.org/0009-0004-9691-5009>

Məqalə haqqında məlumat	XÜLASƏ
<i>Məqalənin tarixi</i> Göndərildi: 2024-10-03 Yenidən işlənmiş formada alındı: 2025-03-18 Qəbul edildi: 2025-03-18 Onlayn mövcuddur	<i>Məqalədə məktəblilərin estetik tərbiyəsi probleminin aktuallığı ön plana çəkilir. Estetik tərbiyənin mühüm tərkib hissəsi uşağın estetik zövqünün formalaşmasıdır. Şagirdlərdə "Estetik zövq" anlayışını təhlil edərkən belə nəticəyə gəlmək olar ki, uşağın gələcək inkişafında estetik zövqün tərbiyəsi mühüm amildir. Bü-tövlükdə estetik tərbiyə sistemi şagirdlərin estetikasının formalaşmasına yönəlidir. Bura ehtiyaclar və inanclar, estetik ideal, yaradıcılıq və estetik fəaliyyət ehtiyacı və s. aid etmək olar. Kiçik yaşlı şagirdlərin estetik tərbiyəsinin əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, məhz bu yaşda onların ünsiyyətinə töhfə verən emosional və mənəvi inkişaf onları əhatə edən insanlarla birbaşa əlaqəli olur.</i>
<i>Açar sözlər:</i> estetik tərbiyə; estetik zövq; mədəni yanaşma; dəyər yanaşması; estetik ehtiyaclar; estetik inanclar; estetik ideal; akademik iş; dərslərdən kənar iş.	

ПРОБЛЕМЫ ВОСПИТАНИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВКУСА У ШКОЛЬНИКОВ

РЕЗЮМЕ

В статье подчеркивается актуальность проблемы эстетического воспитания школьников. Важным компонентом эстетического воспитания является формирование у ребенка эстетического вкуса. Анализируя понятие «эстетический вкус» у школьников, можно сделать вывод, что воспитание эстетического вкуса является важным фактором дальнейшего развития ребенка. В целом система эстетического воспитания ориентируется на формирование эстетики учащихся. Сюда входят потребности и убеждения, эстетический идеал, потребность в творчестве и эстетической деятельности и др. элементы. Важность эстетического воспитания младших школьников состоит в том, что именно в этом возрасте эмоциональное и духовное развитие, способствующее их общению, непосредственно связано с окружающими их людьми.

Ключевые слова: эстетическое воспитание; эстетический вкус; культурологический подход; ценностный подход; эстетические потребности; эстетические убеждения; эстетический идеал; учебная работа; внеклассная работа.

PROBLEMS OF EDUCATION OF AESTHETIC TASTE IN SCHOOLCHILDREN

ABSTRACT

The article emphasizes the relevance of the problem of aesthetic education of schoolchildren. An important component of aesthetic education is the formation of aesthetic taste in a child. Analyzing the concept of "aesthetic taste" among schoolchildren, we can conclude that the education of aesthetic taste is an important factor in the further development of the child. In general, the system of aesthetic education focuses on the formation of students' aesthetics. This includes needs and beliefs, the aesthetic ideal, the need for creativity and aesthetic activity, etc. can be attributed. The importance of the aesthetic education of younger schoolchildren lies in the fact that it is at this age that the emotional and spiritual development that contributes to their communication is directly related to the people around them.

Key words: aesthetic education; aesthetic taste; culture-based approach; value-based approach; aesthetic needs; aesthetic beliefs; aesthetic ideal; academic work; extracurricular work.

Kiçik yaşlı məktəblilərin estetik tərbiyəsi problemi, tərbiyə işi prosesi, bir çox müəllim və alimlərin hər zaman diqqət mərkəzində olmuşdur. Məktəblilər arasında estetik mədəniyyətin formalaşdırılması aspektləri, onların estetik zövqünün, bacarıqlarının inkişafı bir çox araşdırmaların mövzusu olub, hələ də öz aktuallığını qoruyub saxlayan mövzulardandır. Gənc nəslin tərbiyəsi məqsədləri arasında onların hərtərəfli və ahəngdar inkişafı mühüm yer tutur. Uşaq - onun bir şəxsiyyət kimi formalaşması, nəinki mənəvi zənginliyi, həm də əxlaqi saflığı və fiziki kamilliyi özündə birləşdirir, bununla yanaşı gözəlliyi dərk edə və qiymətləndirə bilər. Bu məqsədlə bu gün təhsil sistemində mədəniyyətin formalaşdırılması aktual vəzifələrdən biridir. Müasir alimlər N.A. Dmitrieva, T.I. Kostina, K.V. Kulaevy estetik tərbiyəyə əsaslanan, vətəndaş mövqeyinin formalaşmasına yönəldilmiş, əxlaqi dəyərlərin, uşaqların emosional sferasının uyğunlaşdırılmasına, davranışlarının tənzimlənməsinə və bu istiqamətində yerinə yetirilən işlərin estetik tərbiyə sahəsində böyük töhfə verdiyini öz işlərində qeyd etmişdilər [12]. Estetik tərbiyənin mahiyyətini dərk etmək üçün iki elmi yanaşma var. Onlar aşağıdakı formalarda əks olunur:

1. sənətdə və reallıqda gözəlliyi tam dərk etmək;
2. düzgün dərk etmək bacarığının inkişaf etdirilməsi [10].

Məktəblilərdə qavramaq, sənəti dərk etmək, düzgün anlamaq qabiliyyətinin yüksəldilməsi, gözəlliyi tam dərk etmək yuxarıda qeyd etdiyimiz hər iki formanın inkişaf etdirilməsi ilə əlaqədardır. V.V Babayevanın sözləri ilə desək, "Həyatda və sənətdə gözəl və ülvəi olanı qiymətləndirin və yaradın" [1]. Bu iki yanaşmanı estetik tərbiyə anlayışı birləşdirir. Yəni hər bir şagird fərd olaraq həyatda və təbiətdə gördüyü gözəlliyi, öz təxəyyülündə dərk edib, qiymətləndirib düşündüyü, gördüyü şəkildə təqdim edə bilər. Təbii ki, gördüyü, yaratdığı onun düşüncəsində ən gözəl olandır. Bunu düzgün qiymətləndirmək isə pedaqoqun üzərinə düşür. Bununla yanaşı şagird həmçinin sənətdə və həyatda gözəlliyi düzgün dərk etmək bacarığını inkişaf etdirməli və təkmilləşməlidir. Təbii ki, pedaqoq öz növbəsində bu bilik və bacarıqları düzgün və qərəzsiz qiymətləndirməlidir. B.T. Lixaçev əsərlərində biz estetik tərbiyənin fəaliyyət tərəfinin əhəmiyyətinin vurğulandığını şahidi oluruq.

Onun təbiri ilə desək, "Estetik tərbiyə" - gözəllik qanunlarına görə məqsədyönlü formalaşma prosesidir. Bacarıqlı, yaradıcı aktiv şagird həyatda və sənətdə gözəl, faciəli, komik, çirkin olanı dərk etmək, hiss etmək, qiymətləndirmək, yaşamaq və yaratmaq bacarığına malikdir [6]. Yalnız pedaqoji istiqamətdə estetik və tərbiyəvi təsir göstərmək, uşaqları müxtəlif bədii fəaliyyətlərə cəlb etmək estetikanın dərinədən dərk edilməsini təmin edə bilər. Buraya həm hadisələri, əsl sənəti dərk etmək, reallığın və onun içindəki gözəlliyi görmək, həm də insan şəxsiyyəti faktorları daxildir.

Kiçik yaşlı şagirdlərin zəngin estetik fəaliyyəti prosesində müəllim bir çox bədii və estetik vasitələrə müraciət edə bilər. Onların arasında ən əsasları fərqləndirilir: ətraf mühit, əmək, ünsiyyət, incəsənət, ədəbiyyat, rəsm, musiqi, oyun fəaliyyətləri və s. Bütün bu sadalananlar ümumilikdə estetik tərbiyə sistemi təşkil edir [7]. Yəni estetik tərbiyə bir çox amillərdən asılıdır. Bu sistemin tam şəkildə işləməsi üçün məktəb və ailə birlikdə sisteməlik şəkildə fəaliyyət göstərməlidir. Gözəlliğin qavranılması və dərk edilməsi ilə bağlı olan bədii zövqün formalaşması estetik tərbiyənin məzmununda mühüm rol oynayır. Kiçik yaşlı məktəbliləri incəsənət əsərlərinin gözəlliyini və harmoniyasını dərk etməyə, davranış mədəniyyətini təkmilləşdirməyə və öz dünyagörüşlərini zənginləşdirməyə yönəlik pedaqoqların apardığı işlər bu sahədə qarşıya qoyulan məsələlərin həllində müsbət nəticələr verir. Bu baxımdan, davranışın estetikası yalnız işin təşkili prosesində deyil, həm də icrasında öz əksini tapmalıdır. Kiçik yaşlı şagirdlərin dərslərin

kənar vaxtda müxtəlif praktiki fəaliyyətlərə (sınıfdə təmizlik, bitki əkmək, çiçəklər yetişdirmək və s.) cəlb olunması, bu istiqamətdə aparılan əsas praktiki işlərdən birdir [4]. Sınıfdənkənar tərbiyə işi prosesində müəllim şagirdləri bədii yaradıcılığa yönəldir, şagird isə öz növbəsində yaradıcılıq, ədəbiyyat, musiqi və təsviri sənətdə ilk addımlarını atır. Təbii ki, bütün bunlarla yanaşı, estetik anlayış və ideyaların formalaşması sahəsində məktəb daxili təşkil olunmuş yeni dərnək və bölmələr, incəsənət, rəsm sahəsində müxtəlif müsabiqələr, olimpiadalar keçirilməsi şagirdi öz işinə daha da məsuliyyətlə yanaşmağa sövq edir. Bütün bunlar prosesin səmərəliliyinə təsir göstərir. Estetik tərbiyə prosesində uşaqda estetik şüur formalaşır. Estetik şüurun komponentləri kimi əksər pedaqoqlar və psixoloqlar estetik qavrayışı, estetik zövqü, estetik ideali, estetik hissi, estetik tələbatı, estetik qiymətləndirmə kimi müvafiq kateqoriyaları şagirdin yaradıcılığa və sənətə münasibət sistemini müəyyənləşdirir. Elmi ədəbiyyatın təhlili göstərir ki, estetik zövq insan üçün normaların, üstünlüklərin müəyyən edildiyi, şəxsi meyar kimi xidmət edən bir predmet kimi başa düşülür. Predmetlərin və ya hadisələrin estetik qiymətləndirilməsi, təbiət hadisələrinin, ictimai həyatın və incəsənətin həqiqətən gözəl, əsl estetik mahiyyətlərini hiss etmək, fərqləndirmək üçün xüsusi təhlil sisteminin formalaşması, hər bir şagirdin fərd olaraq şəxsi inkişafını təmin edir. Bu isə öz növbəsində, məktəbin gələcəkdə cəmiyyətə sağlam və zövqlü vətəndaş yetişdirmək sahəsində qarşısına qoyulan bir çox məsələlərin həlli istiqamətində atılan addımların düzgünlüyünü göstərir. Bilikli və zövqlü şagird- bilikli və zövqlü gələcək deməkdir [2]. Məktəblilərin həyatında önəmli yeri təhsil, ictimai faydalı və gündəlik iş tutur. Burada təbii istək olduqca əhəmiyyətlidir. Əmək prosesi və onun nəticəsində estetik, mənəvi tələbatların ödənilməsi gələcəkdə şagirdi həm əməyə alışdırmış olur, həm də onun estetik düşüncəsinin formalaşmasına yönəlir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, əmək fəaliyyətində uşaqların estetik zövqü tədricən inkişaf edir. Yəni bu birdəfəlik həllini tapan və bir dəfəyə qiymətləndirilən bir proses deyil. Buna görə pedaqoqdan səbr və anlayış tələb olunur. Əməyin nəticələrinin estetik qiymətləndirilməsi şagirdə zövq verir, onda işləmək həvəsi oyadır. Bütün bunlar isə öz növbəsində şagirdin dünyagörüşünün formalaşmasında böyük rol oynayır. Deməli, yuxarıda sadalananlar şagirdlərin estetik tərbiyəsinin formalaşmasında öz əksini tapır. Estetik və bədii zövq, onların təcrübə, qiymətləndirmə və qavrayışla əlaqəsi şagirdin təxəyyül və fantaziyasını inkişaf etdirmək vasitəsi kimi çıxış edir [13]. Məktəbin əsas məqsədi estetikanı təmin etmək və pedaqoq vasitəsi ilə bunu şagirdə çatdırmaqdır. Şagirdləri sənətin ecəzkar dünyası ilə tanış etmək, ətrafımızdakı dünyanı dərk etmək, onların fəlsəfi yanaşmasını təmin etmək şagirdlərin estetik baxımdan tərbiyəsidir. Şagirdlərin işi ilə sıx əlaqə həm də onların davranışdır. Buna görə də hər bir pedaqoq bu istiqamətdə üzərinə düşən vəzifəni layiqincə yerinə yetirməlidir. Hər bir şagirdin şüurunu, anlayışını, qavrayışını, diqqətlə nəzərdən keçirməli və düzgün istiqamət verməlidir. Şagirdin davranışının estetikası, şagird haqqında bütöv tam bir fikir formalaşdırır, bir növ onu xarakterizə edir. Məktəbli özü də başa düşür ki, yoldaşlarının və cəmiyyətin mənafeyinə uyğun hərəkət etməlidir [8]. Bütün bu davranışlar yalnız onu xeyrinə və gələcəyinə atılan addımdır. Məktəblilərin ən vacib özünü ifadə vasitəsi onların estetik zövqləridir. Hissiyatla qavranılan bədii obrazların köməyi ilə ətrafdakı reallığı əks etdirən sənət əsərləri və bu kimi obrazlar vasitəsilə şagirdin şüur və hisslərinə təsir göstərən digər amillər vasitəsilə onun fəlsəfi dünyası, bacarıqları, zövqü analiz olunur. İncəsənətin tərbiyəvi əhəmiyyəti özünü iki şəkildə göstərir. Bir tərəfdən insana dərin zövq verir, onu estetik cəhətdən inkişaf etdirir, digər tərəfdən də həyatı dərk etmək üçün mühüm vasitə kimi çıxış edir. Kiçik yaşlı şagirdlərin estetik tərbiyəsinin formalaşdırılması üzrə iş apararkən müəllim aşağıdakı qərarları verir:

1. uşaqlarda yeni biliklər əldə etmək ehtiyacının formalaşması; şagirdləri cəlb etmək;
2. bədii və yaradıcılıq fəaliyyəti, şagirdləri milli adət-ənənə və mədəniyyətlə tanış etmək;
3. şagirdlərin estetik zövqü, yaradıcılıq qabiliyyətləri, tələbələrin mənəvi keyfiyyətlərinin formalaşması.

Şagirdlərin yeni biliklər əldə edərək, estetik zövqünün formalaşması və bu istiqamətdə məktəbin apardığı işlər, dərnlər, müsabiqələr, və s. şagirdin təhsil aldığı bütün dövrü əhatə edir və beləliklə, məktəb cəmiyyətə tam formalaşmış bir fərd və ya fədlər buraxır. Heç şübhəsiz ki, hər bir şagirdin bundan sonrakı gələcək həyatında məktəbdə təməli qoyulan baza bilikləri ilə yanaşı estetik tərbiyənin də təsirləri danılmazdır [9].

Şagirdlərin estetik tərbiyəsinin formalaşması prosesində verilən qərarlar bir sıra şərtlərdən asılıdır:

1. keyfiyyət və məlumatın miqdarı;
2. fəaliyyətin təşkili növləri və formaları;
3. şagirdlərin yaşı.

Bu qərarların hər biri şagirdin keyfiyyətli və düzgün məlumatlandırılması, onun seçdiyi bacarıqların düzgün yönləndirilməsi və təbii ki, bu zaman şagirdin hansı yaş kateqoriyasına aid olmasını ön plana çəkir [3]. Bununla belə pedaqogika elmi bir sıra üsullar da təqdim edir. Pedaqoji elmin ən təsirli üsulları aşağıdakılardır:

- estetik qavrayışın inkişafına yönəlmiş inandırma üsulu;
- öyrənmə metodu, praktik hərəkətlərdə inkişaf etdirmək üçün nəzərdə tutulmuş məşqlər vərdişlər və davranışlar;
- yaradıcı və praktik hərəkətləri təşviq edən problemli vəziyyətlər.

Bütün bu sadalanan metodlar şagirdin öz bilik və bacarıqlarından düzgün, keyfiyyətli, səmərəli istifadəsinə, onun öz fikirlərini sərbəst şəkildə ifadə etməsinə, estetik zövqünün düzgün formalaşmasına, yönəlmiş addımlardır. Təcrübü olaraq bir çox alimlər tərəfindən sübut olunmuşdur ki, estetik zövqü yüksək olan insanların mühitə adaptasiyası, özünü tapması, məqsədlərinə doğru getməsi prosesləri daha sürətlə baş verir.

Beləliklə, qeyd etmək lazımdır ki, kiçik yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsi çox mühüm bir faktor olub, bu istiqamətdə aparıcı bir qüvvədir [11].

Estetik tərbiyənin mühüm cəhətlərindən biri də əməyə münasibətdir. Estetik əmək fəaliyyəti ilə yaradılmış müxtəlif əşyaların, gözəlliyi, fəlsəfəsi şagirdin bir növ daxili aləminin təzahürü kimi ortaya çıxır. Adət-ənənəyə uyğun olan və ya digər bayramlar estetik tərbiyənin həyata keçirilməsinə dəyərli töhfə verir (müxtəlif mərasimlərin, adət-ənənələrin, ritualların icrası). Şagirdlərin estetik tərbiyəsi üçün istifadə olunan ədəbi əsərləri öyrənərkən, musiqi dinləyərkən və araşdırarkən müqayisə üsulunun tətbiq olunması bu istiqamətdə obyektiv qiymətləndirməni təmin edir. Həmçinin, şagirdlərə suallar verməklə, uşaqların bu və ya digərində nəyi bəyəndiyini təhlil etmək məqsədi (hansı şəkil və ya musiqi parçası daha yaxşıdır, hansı daha çox zövq oxşadı və s.) ilə onların düzgün qiymətləndirməyə istiqamətlənməsini təmin edir. Uşaqların bütün estetik təcrübələri sinifdə, sinifdən kənar fəaliyyətlərdə, iş prosesində

və gündəlik həyatda gözəllikləri görmək, anlamaq, qiymətləndirmək qabiliyyətini inkişaf etdirirlər. Bununla da, məktəblilərdə həyatın gözəlliklərini görmək təcrübələri inkişaf etdirilir və sənətdə gözəlliyi daha dərinlən dərk etmək bacarığı, müəyyən estetik ideyalar ilkin olaraq formalaşır [5]. Belə ki, tədris prosesində müxtəlif vasitələrlə şagirdlərin estetik zövqlərinin formalaşması həm əxlaqi, həm də estetik şəkildə şəxsiyyətin inkişafı deməkdir.

Estetik tərbiyə bədii zövqün inkişafına, insanın nəcib olmasına yönəldilib. Estetika şəxsiyyətin ahəngdar inkişafını təmin edir, düzgün qiymətləndirmək bacarığını formalaşdırır. Estetik tərbiyənin əsas istiqamətləri aşağıdakılardır:

1. uşaqlara gözəlliyi görməyi öyrətmək;
2. ədəbiyyat, musiqi, rəssamlıq, teatr sahəsində bədii yaradıcılıqla tanış etmək;
3. incəsənətin bu və ya digər növlərini inkişaf etdirmək.

Estetik və əxlaq arasında da kifayət qədər sıx əlaqə var. Bu əlaqəni düzgün istiqamətləndirmək həm pedaqoqun, həm də ailənin üzərinə düşür. Ailə və məktəb vahidət şəklində fəaliyyət göstərdikdə, bu proses çox müsbət nəticələr verir. Ona görə də məktəblilərə məktəbdə, evdə, cəmiyyətdə, gözəllik görməyi öyrətmək lazımdır. Övladınıza vaxt ayırın, oxuyun və ya istirahət edin, onları sinifdə, evdə, məktəbdə estetik atmosfer yaratmağa cəlb edin. Yalnız bundan sonra estetik tərbiyənin müxtəlif vasitələri tətbiq oluna bilər. Bununla belə, unutmayın ki, şagirdlərin estetik tərbiyəsində mühüm amil təkcə vasitələr deyil, həm də məktəblilərin onların tətbiqinə yaradıcı münasibətidir. Beləliklə, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, kiçik yaşlı məktəblilərin estetik tərbiyəsi problemi bu gün də mühüm və aktualdır. Estetik tərbiyə yalnız o zaman effektiv olacaq ki, həm tədris prosesində, həm də dərslərdən kənar işlərdə bütün yuxarıda sadalanan proseslər həyata keçirilsin. Bu proses üçün ailə tərbiyəsi, eləcə də müxtəlif fəaliyyət dairələri, teatra səfərlər, konsertlər, kino, ekskursiyalar təşkil olunmalıdır. Dərslərin və sinifdən kənar tədbirlərin nəticəsi olaraq şagirdlərin estetik mədəniyyəti, şagirdlərin ətrafdakı dünyaya fərqli baxmağa, düşünməyə sövq edir. Düşünən şagird isə, sabahın düşünən beyni, bilikli, zövqlü gəncidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Babayeva V.V., Məktəbəqədər yaşlı uşaqların estetik tərbiyəsi. M.: Təhsil, 1982,- səh. 250.
2. Borev Yu.B., Estetik tərbiyə. M.: Siyasi ədəbiyyat nəşriyyatı, 1988,- səh.178.
3. Borisov S.V., Estetik dəyərlər və estetik zövq: fəlsəfi aspekt // *Magistra Vitae*. 2003. T 1, № 2(16). səh. 138–141.
4. Dremova A.K., Estetik tərbiyənin əsasları: dərslik / red. - M. : Daha yüksək. məktəb, 1975., -səh. 327.
5. Kudryavtseva M.E., Estetik zövq müasir cəmiyyətdə şəxsiyyət sabitliyinin amili kimi // *Beynəlxalq Tətbiqi və Fundamental Araşdırmalar Jurnalı*. 2014., № 8-1. -səh. 127–129.
6. Lixaçev B.T. Pedaqogika: mühazirə kursu. M. : Prometey, 1993,- səh. 528.
7. Muromtseva O.V., Məktəbdə və universitetdə şəxsiyyətin estetik şüurunun formalaşması / O.V. Muromtseva, N.A. Turanina; Milli Tədqiqat Universiteti BelSU // *Təhsil İntegrasiyası*. - 2012. - № 2. – səh. 51-55.
8. Petrenko N.A., Sergeeva B.V., Musiqi dərslərində kiçik yaşlı məktəblilərin estetik tərbiyəsi // *Elmi almanax*. 2016., № 7-1(21). səh. 295–299.
9. Prasolova E.L., Gözəlliklə vəhdətdə. Məktəbdənkənar fəaliyyətlərdə şagirdlərin estetik tərbiyəsi. Moskva: Pedaqogika, 1987. – səh. 87.
10. Slasten V.A., Estetik tərbiyə // *Pedaqogika* / red. Yu.K. Babanski. M.: Təhsil, 1988.-səh.199–213.
11. Tolstıx V.İ., Estetik tərbiyə: Orta ixtisas prof.-texniki üçün dərslik. dərs kitabı - M. : Daha yüksək. məktəb, 1979., - səh.288.
12. Vetluqina N.A., Kazakova T.G., Panteleeva G.N. və b., Uşağın mənəvi və estetik tərbiyəsi / - M.: Maarifçilik, 1989. – səh. 79.
13. Zaytseva N.V., Xor ifaçılığı məktəblilərin estetik tərbiyəsinin əsasıdır // *Müasir elm dünyası*. 2013. C. 4, № 4-4,- səh. 34–40.